

מערך שיעור

קהל יעד: תיכון וסטודנטים

משך הפעילות: שעתיים. (ניתן
לפרק ולהשתמש בחלקים)

איך שומרים על פרהסיה לאומית יהודית במדינה דמוקרטית? צבא החשמונאים וצה"ל - כמקרה מבחן.

מערך פעילות בשת"פ המכון למצוינות בהומניסטיקה

פתיחה:

בחרו אחת משתי התמונות.

מה אתם רואים בתמונה?

נסו להציע סיפור שעומד מאחוריה.

מוזמנים לנסות לחבר את שתי התמונות לסיפור אחד.

(למנחה: התמונה הראשונה צולמה במבצע "עופרת יצוקה" בגבול רצועת עזה המבצע פרץ בעיצומו של

חג החנוכה בשנת תשס"ט. צילום: צחי פנטון.)

בספר חשמונאים מתוארת יציאת חיילי הצבא החשמונאי בהנהגת יהודה המקבי לקרב נגד היוונים, על פי הנחיות התורה בספר דברים פרק כ' :

"וַיֵּאָסְפוּ וַיָּבֹאוּ לְמַעַפְהָ מוֹל יְרוּשָׁלַיִם, כִּי מִקּוֹם תְּפִלָּה בְּמַעַפְהָ לִפְנֵימֵי בִישְׂרָאֵל. וַיַּעֲזֹמוּ כַּיּוֹם הַהוּא, וַיִּלְבְּשׁוּ שֵׁק וְאִפְרַעַל עַל רֵאשֵׁיהֶם, וַיִּקְרְעוּ בְּגָדֵיהֶם וַיִּפְרְשׂוּ אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה... יָבִיא אֶת בְּגָדֵי הַכְּהוֹנָה וְאֶת הַבְּכוֹרִים וְאֶת הַמַּעֲשֵׂרוֹת וַיַּעֲוֹרְרוּ אֶת הַנְּזִירִים אֲשֶׁר מִלֹּא אֶת הַיָּמִים. וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל אֶל הַשָּׁמַיִם לְאִמּוֹר: מַה נַּעֲשֶׂה בְּאֵלֶּה וְלֹאֵן נוֹלֵךְ אֹתָם, וּמִקְדָּשְׁךָ נִרְמַס וְנִטְמָא וְכוּהֲנִיךָ בְּאֵבֶל וּבְכוֹז. וְהִנֵּה הַגּוֹיִים נֹאֲסָפִים עֲלֵינוּ לְהַשְׁמִידֵנוּ, אֲתָה יָדַעְתָּ אֲשֶׁר יִחְשְׁבוּ עֲלֵינוּ. אִיךָ נוֹכַח לְעַמּוּד בְּפָנֵיהֶם אִם אֲתָה לֹא תוֹשִׁיעַ לָנוּ. וַיִּתְקַעוּ בַחֲצוֹצְרוֹת וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל. וְאַחַר כֵּן הָקִים יְהוּדָה רֵאשִׁי הָעָם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִישִׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרוֹת. וַיֹּאמֶר לְבוֹנֵי בַיִת, וְלִלְוִקְחֵי נָשִׁים, וְלִנְטוּעֵי כְרָמִים וְלִרְכֵי הַלֶּבֶב – לָשׁוּב כָּל אִישׁ לְבֵיתוֹ עַל פִּי הַתּוֹרָה. וַיִּסַּע הַמַּחֲנֶה וַיִּחַנו מִדְּרוֹם לְעַמְאֹס. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה: הַתְּאֹזְרוּ וְהִיוּ לְבָנֵי חַיִל וְהִיוּ נְכוֹנִים לְבוֹקֵר לְהִלָּחֵם עִם הַגּוֹיִים אֲשֶׁר נֹאֲסָפוּ עֲלֵינוּ לְהַשְׁמִידֵנוּ וְאֶת מִקְדָּשֵׁנוּ. כִּי טוֹב לָנוּ לָמוֹת בְּמִלְחָמָה מִרְאוֹת בְּרַעוֹת עִמָּנוּ וּמִקְדָּשֵׁנוּ. וְכֹאֲשֶׁר יְהִיָּה הַרְצוֹן בְּשָׁמַיִם כֵּן יַעֲשֶׂה. " (חשמונאים א, פרק ג', מו-ס)

✓ אילו שאלות ואילו תחושות מעורר אצלכם התיאור הזה?

✓ מה הוא מלמד אותנו על הצבא החשמונאי?

✓ מה מלמד התיאור הזה על הערכים שהיו חשובים למדינה היהודית החשמונאית?

✓ כיצד הערכים האלה באים לידי ביטוי בקטע שקראנו מתוך ספר חשמונאים?

מדינת החשמונאים העצמאית שהוקמה בתום מרד החשמונאים הייתה מדינת לאום דתית מלוכנית. לעומתה, מדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית. נחשוב על הבדלים מעשיים בנושא הפרהסיה הלאומית הנובעים מן השוני הזה.

✓ אילו אתגרים בנוגע לשמירה על פרהסיה לאומית יהודית לא עמדו בפני ראשי המדינה החשמונאית אלא רק בפני ראשי מדינת ישראל עם הקמתה?

(לא נדרש סטטוס – קוו והסכמי הסדרה בין דתיים לחילוניים, לא נדרשה שמירה על זכויות מיעוטים לאומיים, ההכרעות לא היו צריכות להתקבל בהליך דמוקרטי. וכו')

נעיין יחד [במגילת העצמאות](#) - המסמך המכונן מימי הקמתה של מדינת ישראל ונזהה בו:

- פיסקאות והתחייבויות שמבטאים פרהסיה לאומית יהודית.

- פיסקאות והתחייבויות שמבטאים שמירה על ערכים דמוקרטיים.

(להרחבה ניתן לבצע תרגיל דומה גם על נוסח [חוק הלאום](#) ולהשוות בין המאפיינים היהודיים לעומת המאפיינים הדמוקרטיים בכל אחד משני המסמכים).

נאסוף את התשובות ונחשוב יחד -

✓ באילו תחומים ובאילו מוסדות מתקיימים קונפליקטים סביב האיזון בין שמירה על פרהסיה יהודית לאומית לשמירה על ערכי השיויון ועל זכויות הפרט המאפיינים את המערכת הדמוקרטית?

✓ איך מתיישב הפער הזה בין שמירת פרהסיה יהודית במדינת הלאום שלנו לבין היותנו דמוקרטיה?

✓ מתי ובאילו נסיבות השאיפה על פרהסיה לאומית יהודית עלולה להיתפס כלאומנות או כפיה דתית?

נרחיב בשאלות אלה באמצעות מתודת debate דיבייט (עימות קבוצתי מאורגן) סביב דילמות אודות שמירה או הפרה של האיזון הזה בצה"ל - צבא העם של מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית.

מהלך הפעילות :

- מחלקים את הכיתה לצוותים של 4 תלמידים.
  - כל צוות מקבל סיטואציה אחת ועליו לייצג עמדה המתנגדת לה או עמדה המצדדת בה.
- שימו לב:** ההחלטה האם להיות בעד או נגד היא החלטה אקראית של המורה ולא קשורה לעמדות האמיתיות של התלמידות. מטרת הפעילות היא להתנסות בביסוס טיעונים המצדדים או מתנגדים גם לעמדה שונה מעמדתך האישית.

שלב א:

כל צוות מקבל 10 דקות לבסס טיעונים המחזקים את העמדה שלו בעד או נגד המקרה המתואר. יש לכתוב את הטענות ולוודא שההצגה שלהם בעל פה לא אורכת יותר מדקה!

תוכלו להעזר בדף [מבנה לכתובת טיעון](#).

- כל צוות בוחר טוען מתוך הקבוצה שיציג את עמדת הקבוצה.
- לטוען ניתנת דקה אחת בדיוק להציג את עמדת הקבוצה.
- אין להגיב בזמן שהטוענים של הקבוצות האחרות מציגים את עמדתם. ניתן לרשום דברים שנאמרים ולהתכונן לשלב הבא.

שלב ב:

כל צוות מקבל 7 דקות לשכלל את הטענות שלו. אפשר להעזר בנימוקים שהציגו הקבוצות האחרות ולנסות לסתור אותם.

על כל צוות לבדוק את הטענות שלו באמצעות [דף המשוב](#).

כעת על כל צוות לבחור טוען חדש שיציג את עמדת הקבוצה בדקה אחת תוך שימוש בטענות אחרים מאלה שנשמעו בסבב הדיבייט הראשון.

שלב ג :

כל צוות מקבל 3 דקות לנסח משפט אחד של "טיעון המחץ" האמור לסתור את כל ההתנגדויות והתגובות של הצוותים האחרים.

על הצוות לבחור טוען חדש שיציג את טיעון המחץ.

בסיום שלושת שלבי העימות אפשר לתת לכל צוות לייצג עמדה הפוכה כלפי המקרה ולחזור שוב על כל שלבי העימות מתוך נקודת מבט אחרת.

דילמות לדיון :

דוגמא מהשטח:

מדינת ישראל מציעה לחיילים ולחיילות בשירות ולמתנדבי ומתנדבות השירות הלאומי שאינם יהודים על פי ההלכה האורתודוקסית, אפשרות להתגייר במהלך השירות על חשבון הצבא ועל חשבון זמן השירות.

דוגמאות לטיעון בעד:

המסלול פונה לאזרחים צעירים ממוצא יהודי או כאלה שקשרו את גורלם בגורל המדינה היהודית ומוכנים להקריב את חייהם עבורה כדי ליצור הלימה בין המעמד הדתי וההגדרה האישית הפורמלית שלהם לבין העובדה שהם כבר חלק מן החברה היהודית הישראלית.

דוגמאות לטיעוני נגד:

- גיור הוא תהליך אישי רוחני שאדם צריך לבחור בו מרצונו. במסגרת של שירות חובה אין לחיילים ולחיילות צעירים אפשרות בחירה אמיתית ויש בגיור כזה אלמנט של כפייה תרבותית להיות חלק מחברת רוב יהודית. גם מבחינה דתית לא בטוח שגיור קבוצתי במסגרת צבאית תקף.
- המדינה והצבא לא צריכים להתערב בזהות הדתית והלאומית של אזרחים או של חיילים בשירות חובה.

דוגמא מהשטח : חובת שמירת כשרות בצה"ל.

122. פקודות מטכ"ל (34.0101 – 34.0102)

1. המזון המסופק בצבא יהיה כשר.

2. אוכל המוגש ע"י מוסדות אזרחיים במחנות צה"ל, יהיה כשר ויעמוד תחת פיקוח הרבנות הצבאית.

3. בכל מקום שמתעוררת בעיה בקשר עם הכשרות במטבחים, שאין לה תשובה ברורה בתקנון – יש לפנות לרב הצבאי הקרוב ביותר.

4. בכל מטבח צבאי יועסקו לפחות 2 עובדים טבחים או עובדי מטבח קבועים אחרים, אחד לכל משמרת, שיאושרו ע"י הרבנות הצבאית הראשית כמוסמכים לכשרות. מתפקידם – לפקח על שמירת הכשרות במטבח.

<p>5. עובד מטבח אשר עבר בזדון על שמירת הכשרות: חייל, יובא לדין ועבודתו במטבח תיפסק עד למתן פסק הדין; אזרח, תופסק עבודתו וענינו יבורר בהתאם להסכם העבודה.</p> <p>לפי נספח הכשרות לפקודות מטכ"ל, אין להכניס למטבחי צה"ל בשר מחוץ למקורות האספקה של צה"ל.</p>
<p>טיעונים בעד: ההקפדה על הכשרות מאפשרת לדתיים ולמסורתיים שומרי כשרות לשרת בצבא בכל תפקיד ובכל מקום ללא חשש.</p>
<p>טיעוני נגד: כחלק מן ההקפדה על הכשרות אסור גם לבשל עם חלב ואסור להכניס לבסיסים אוכל שאינו כשר גם לצורך אישי. יש כאן פגיעה בזכויות הפרט של חיילים שאינם שומרי כשרות או שאינם יהודים.</p>

<p style="text-align: right;">דוגמא מהשטח:</p> <p>לקראת היציאה למלחמה ברצועת עזה במבצע "צוק איתן" פירסם מח"ט גבעתי אלוף משנה עופר וינטר קריאה ללוחמים שהכיל גם טרמינולוגיה דתית:</p> <p>"אני נושא עיני לשמים וקורא עמכם, 'שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד'. ה' א-להי ישראל היה נא מצליח דרכינו, אשר אנו הולכים ועומדים להילחם למען עמך ישראל כנגד אויב המנאץ שמך. בשם לוחמי צה"ל ובפרט לוחמי החטיבה והמפקדים עשה ויתקיים בנו מקרא שכתוב 'כי ה' א-לוהיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויבכם להושיע אתכם' ונאמר אמן. יחד ורק יחד ננצח."</p>
<p style="text-align: right;">טיעונים בעד:</p> <p>- לתפילה עתיקה יכולת לחבר אליה לוחמים ממקומות ומרקעים שונים ולחזק אותם מבחינה רוחנית ונפשית לפני התמודדות קשה בשדה הקרב.</p> <p>- התפילה נותנת לחיילים תחושה שהם חוליה בשרשרת הדורות של לוחמים יהודיים מחזקת את המוטיבציה שלהם להגן על מדינת ישראל.</p> <p>- צה"ל הוא צבאה של המדינה היהודית וכשם שנשמרת בו כשרות ושבת ומתאפשר קיום טקסים דתיים גם אמירת תפילה פומבית משותפת לפני יציאה לקרב צריכה להיות אפשרית.</p>
<p style="text-align: right;">טיעונים נגד:</p> <p>- מסרים על עליונות יהודית ועל דמוניזציה של האויב עלולים לגרום לברוטליזציה של החיילים ולהשתחררות ממעצורים מוסריים.</p> <p>- צבא הגנה לישראל הוא צבאה של המדינה ואינו צבא ה'. הוא חייב להיות צבאה של המדינה, ואך ורק של המדינה, הנתון למרותה של הממשלה ולפיקוח של הכנסת, ולא לשום מרות רוחנית מוסרית או דתית אחרת.</p> <p>- בצבא משרתים גם בני לאומים ואמונות דתיות אחרות וגיוס א-להי ישראל לקראת יציאה למלחמה עלול לפגוע באמונותיהם וברגשותיהם.</p>

[להרחבה ולדיון בחוקים נוספים שמביאים לידי ביטוי את זהותה היהודית של מדינת ישראל הדמוקרטית](#)

[וכן באתר מט"ח להוראת האזרחות](#)

לסיכום הפעילות מומלץ לערוך סבב ולבקש מהתלמידים לשתף במחשבה שהיגיעו איתה לשיעור מחשבה חדשה שהתחדשה להם בעקבותיו. אפשר להזמין תלמידים לתאר את תחושתם במהלך ההשתתפות בעימות ולשאול כיצד השפיע הצורך לחשוב על טיעונים מבוססים וכיצד השפיעה החלפת העמדות על המחשבות שלהם אודות נושא הדיון.

חנוכה שמח ומואר!

שלומית פישר וצוות יסודות.